

CONSIDERAȚII PRIVIND PARTICULARITĂȚILE REGIMULUI TOTALITAR COMUNIST DIN MOLDOVA SOVIETICĂ (1924-1991)

*Dr. hab. Nicolae ENCIU,
cercetător științific coordonator;
Institutul de Istorie, Stat și Drept, AȘM*

REMARKS REGARDING THE CHARACTERISTICS OF THE TOTALITARIAN COMMUNISTIC SYSTEM IN SOVIET MOLDOVA (1924-1991)

This study, with a view to emphasize the characteristics of the totalitarian communistic system in the Soviet Moldova, had as its starting point the definition of the totalitarianism as a form of government and organisation the society, where the state controls all the aspects of the public and private life. The study includes also some common signs of the communist, nazi and fascist totalitarianism, as well as the periods and the characteristic features of the sovietic totalitarianism.

There have been identified six aspects of the totalitarian communistic system in Soviet Moldova: a) the communism in Basarabia as a result of the „export of revolution”; b) RASSM as a space of experimental communism; c) the sovietisation and communisation of Basarabia through its „union” with the RASSM; d) the Communist Party of Moldova as an instrument of denationalisation and russification of the population; e) the Communist Party of Moldova as an instrument of doctrinisation of the population; f) the Communist Party of Moldova as a synonym of anti-christianity.

The Soviet occupation in Basarabia wasn't just a military, political and economical one, but also a cultural occupation; the values of the national culture had to endure an oppresive treatment and have been replaced with other values of external – sovietic and communist origin.

The fact, that the submissive instrument of all this identity changes of the RASSM population was the Communist Party, remains unquestionable.

Totalitarismul comunist, nazist și fascist: trăsături comune

În linii generale, *totalitarismul* constituie o formă de organizare și funcționare a societății în care statul controlează toate aspectele vieții sociale și individuale. Se consideră că termenul “totalitarism” a fost folosit prima dată de Benito Mussolini în anii 1923-1925, pentru a denumi o stare a societății considerată ideală îndeplinirii țelurilor fascismului¹. Prin totalitarism Mussolini avea în vedere stăpânirea totală a societății de către partidul fascist, aducerea ei în stare de masă unită în jurul “conducătorului” națiunii, masă organizată eficient pentru a realiza “comandamentele” regimului fascist². “Totul există în stat, nimic omenesc sau spiritual nu există în afara statului. În acest sens, fascismul este totalitar”³, – astfel va rezuma Ducele viziunea fascistă asupra statului totalitar.

După cel de-al Doilea Război Mondial, termenul a fost relansat pentru a servi în literatura politică occidentală la abordarea conflictului Est-Vest. În această perioadă, regimurile politice din țările socialiste încep a fi caracterizate drept *regimuri totalitare* în raport cu societățile *deschise* occidentale. Sub influența scrierilor lui Hannah Arendt⁴, în special, regimurile fasciste și societățile socialiste vor fi identificate ca expresii ale totalitarismului, făcându-se abstracție de deosebirile dintre ele⁵.

În numeroase dezbateri stârnite de interpretarea fascismului, a nazismului și a comunismului, unii autori vor face deosebirea dintre fascism și nazism și vor folosi termenul de totalitarism numai pentru comunism și nazism. Alții, dimpotrivă, critică totalitarismul fascist și cel hitlerist, însă ezită să denunțe URSS pentru totalitarismul său, nici măcar pe cel stalinist⁶. Stalingradul, în opinia acestor autori, ar trebui să ne facă să “uităm” că Stalin și Hitler fuseseră aliați și atât unul, cât și celălalt se aflau în fruntea unor sisteme în care lagărele de

¹ Sergiu Tămaș, Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică. Ed. A II-a, revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1996, p.246.

² Ibidem, p.246-247.

³ Max Gallo, Italia lui Mussolini. Prefață de Gh.N.Cazan, Editura Politică, București, 1969, p.284.

⁴ Hannah Arendt, Originile totalitarismului. Traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, Editura Humanitas, București, 1994, passim.

⁵ Dominique Colas, Dicționar de gândire politică: autori, opere, noțiuni. Traducere de Dumitru Purnichescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p.342.

⁶ Oxford dicționar de politică. Coordonat de Iain McLean. Traducere și glosar de Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, p.467-468.

concentrare erau instrumente obișnuite ale puterii și dispozitive destinate epurării societății.

Apariția, în 1974, a cărții *Arhipelagul Gulag* de A.Soljenițan a scos la adevărata lumină existența sistemului concentraționar sovietic, demonstrându-se că, încă până la venirea lui Mussolini la putere, în Rusia se deschiseseră deja lagăre de concentrare pentru dușmanii regimului, Lenin fiind cel care a justificat recurgerea la “teroarea în masă”.

Conducătorul revoluției bolșevice a făurit concepția unei dictaturi a partidului-stat, ținând instaurarea unei societăți noi, urmărind atât supravegherea și controlul, cât și epurarea în care o poliție de luptă împotriva contrarevoluției, *Ceka*, dispune de largi prerogative. În fine, Lenin însuși pune problema, – și acesta este unul dintre aspectele fundamentale ale noțiunii de *totalitarism*, – echivalenței celor două mari sisteme politice teroriste din secolul al XX-lea, afirmând: *Sau teroarea albă, teroare burgheză (...), sau teroarea roșie, proletară. Cale de mijloc nu există.* Din punctul de vedere al gândirii totalitare, logica cere împărțirea lumii în două: cei care dețin adevărul și sunt o elită, trebuie să-i distrugă pe toți ceilalți ca să-și impună stăpânirea.

În așa mod, unul dintre elementele conceptului de totalitarism – identitatea dintre cele două sisteme de dominație instituționalizată prin *teroare* – a fost enunțat cu mult înaintea Pactului germano-sovietic din 23 august 1939 și, prin urmare, noțiunea de *totalitarism* nu este o invenție a războiului rece ⁷.

Dincolo de divergențele de opinii ale cercetătorilor, cert este faptul că o *societate totalitară* constituie *un regim cu o ideologie de stat oficială și obligatorie, cu un singur partid politic, cu o poliție secretă omniprezentă și cu o conducere care deține monopolul asupra economiei, culturii și informației.* Asemenea regimuri au fost, în secolul al XX-lea, cele comuniste (de extremă stângă) și cele de extremă dreaptă, precum regimul lui Adolf Hitler în Germania, sau cel al lui B.Mussolini în Italia.

În prezent, cercetătorii au ajuns la un numitor comun asupra factorilor care trebuie neapărat să se regăsească într-o societate, pentru ca aceasta să poată fi caracterizată drept *totalitară* (Zbigniew Brzezinski) ⁸:

- *O ideologie oficială* cuprinzând un corp doctrinar care să se refere la toate aspectele

existenței umane, la care se presupune că aderă, cel puțin pasiv, toți cei care trăiesc în societate;

- *Un partid de masă unic*, având un procentaj relativ redus din populație (mai puțin de 10 %), devotat trup și suflet ideologiei oficiale și care face totul ca aceasta să fie acceptată de toată lumea; acest partid este organizat în mod strict ierarhic, după o formă oligarhică, având un conducător unic și aflându-se deasupra administrației de stat sau întrepătrunzându-se cu ea;

- *Un monopol strict*, aflat în mâinile partidului, al controlului tuturor mijloacelor efective de luptă armată;

- *Un monopol strict*, aflat în aceleași mâini, al mijloacelor de comunicare în masă;

- *Un control centralizat și conducerea întregii economii* prin coordonarea birocratică a întreprinderilor;

- *Un sistem al puterii polițienești* teroriste depinzând din punct de vedere al eficacității de punctele 3 și 4 și atacându-i nu numai pe „dușmanii” vădiți ai regimului, ci și unele grupuri desemnate în mod arbitrar drept „dușmani obiectivi”.

Diferiți autori au pus accentul fie pe un aspect, fie pe altul al *societății totalitare*. Bunăoară, Frederich August von Hayek (1899-1992) explică servitutea totalitară prin *economia planificată*, în timp ce Leonard Shapiro insistă asupra importanței *conducătorului* în regimul totalitar. Unii teoreticieni scot în evidență funcția ideologiei, vorbind de *ideocrație* în totalitarism, alții subliniază importanța sistemului *partidului unic* și a *epurărilor în masă* ⁹.

În orice caz, cert este faptul că totalitarismul apare ca o specificitate politică a secolului al XX-lea, secolul războaielor totale și al mobilizării generale a populației pentru a le câștiga pe frontul ideologic, economic, militar, într-o dorință de întemeiere a unei lumi noi, fie în numele *clasei* (comunismul sovietic), fie al *rasei* (nazismul german).

Totalitarismul sovietic: periodizare, trăsături caracteristice

În privința totalitarismului sovietic, este larg acceptată opinia potrivit căreia acesta a parcurs, în cadrul evoluției sale istorice, trei etape majore ¹⁰.

Prima etapă – perioada totalitarismului timpuriu – începe cu lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917 și durează până la finele anilor 1920. Instaurarea dictaturii partidului comunist bolșevic condus de V.I.Lenin, dizolvarea

⁷ Enciclopedia Blackwell a gândirii politice. Coordonator: David Miller, Editura Humanitas, 2000, p.756-758.

⁸ Dominique Colas, Dicționar de gândire politică: autori, opere, noțiuni. Traducere de Dumitru Purnichescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003, p.343.

⁹ Idem, Ibidem, p.343.

¹⁰ Буторов С.А. Проблема советского тоталитаризма в общественно-политической мысли США. Кишинев: М.К. «Инесса», 2000. С.23-34.

Adunării Constituante, începutul „terorii roșii”, consolidarea pozițiilor partidului unic comunist și instituționalizarea organelor de represiune ale partidului comunist, lichidarea proprietății private și a clasei întreprinzătorilor, expulzarea elitei intelectuale a Rusiei, – acestea ar fi câteva din trăsăturile esențiale ale totalitarismului sovietic timpuriu.

Contribuția cea mai importantă la edificarea în Uniunea Sovietică a societății totalitare aparține, indiscutabil, lui V.I.Lenin. Prin concentrarea întregii puteri în mâinile unei singure persoane, ca și prin elogiul său adus violenței, Lenin a pus pe picioare elementele unui sistem represiv, în cadrul căruia succesorul său, I.V.Stalin, se va manifesta ca cel mai fidel și strălucit leninist¹¹. Nu este de neglijat nici contribuția colegilor de partid ai lui V.I.Lenin la edificarea sistemului totalitar din URSS. G.Zinoviev, bunăoară, în una din cuvântările sale din 1918, spunea: „Noi (bolșevicii.- n.n.) trebuie să câștigăm simpatia a 90 de milioane din cele 100 de milioane de locuitori ai Rusiei Sovietice. Cu restul (de 10 milioane de oameni! – N.n.) nu se discută, aceștia trebuie nimiciți”¹².

Cea de-a doua etapă o constituie *perioada totalitarismului matur* în Uniunea Sovietică, începând cu finele anilor 1920 și până la moartea lui Stalin în 1953¹³. Numită și *totalitarism stalinist*, perioada anilor 1929-1953 constituie una din cele mai sângeroase și dramatice pagini din istoria întregii omeniri.

Deja prin 1928 Stalin îndepărtase de pe scena politică toți rivalii potențiali, ajungând să dețină puterea absolută în Uniunea Sovietică. De pe aceste poziții, anunță revizuirea capitală a ideologiei comuniste. Lansând doctrina „socialismului într-o singură țară”, el împinge astfel la periferia preocupărilor vechiul țel, cel al revoluției mondiale, și pune accentul pe consolidarea URSS ca bastion al socialismului.

În decembrie 1929 Stalin proclamă finalul „noii politici economice”, procedând la „ascuțirea luptei de clasă la sate”, la lichidarea „kulacilor” și la generalizarea colhozurilor ca formă socialistă a agriculturii. Cu prețul represiunii a circa 9 milioane de țărani, anii „marii cotituri” au avut drept consecință „sudura definitivă a proletarilor

din uzine cu truditarii pământului într-o armată socialistă unică”¹⁴.

În anul 1935 colectivizarea țărănimii în Uniunea Sovietică a fost încheiată iar, odată cu aceasta, socialismul, așa cum fusese visat de Lenin, devenise o realitate. Constituția sovietică din 1936 a confirmat juridic „victoria socialismului și a democrației muncitorești-țărănești” în URSS, trasând, totodată, următorul obiectiv major – „trecerea treptată spre orânduirea comunistă”¹⁵.

Cu toate acestea, „lupta de clasă” a rămas la fel de „ascuțită” în continuare, deoarece a urmat Marea Teroare din anii 1937-1938, cu circa 8-10 milioane de cetățeni sovietici arestați, dintre care un milion au fost executați, iar altele circa două milioane au murit prin lagăre. O imagine de ansamblu și extrem de sugestivă a dramatismului perioadei staliniste ne oferă datele privind procesul de „consolidare etnică” în URSS: dacă la recensământul din 1926 erau atestate 194 de etnii, atunci la finele celui de-al doilea val al Terorii staliniste numărul acestora s-a redus la numai 97¹⁶.

În fine, *cea de-a treia etapă* în evoluția totalitarismului sovietic o constituie *perioada agoniei sale*, începută cu tentativele de destalinizare din anii „dezghețului hrușciovist” (1953-1964) și încheiată în august 1991, concomitent cu eșecul puciului comunist de la Moscova¹⁷. O amprentă decisivă asupra etapei respective a lăsat-o liderul sovietic reformator Nichita S. Hrușciov care, în postura sa de succesor al lui Stalin, a dat publicității în dimineața zilei de 25 februarie 1956 faimosul raport „Cu privire la cultul personalității și consecințele sale”¹⁸, – o veritabilă bombă, cu efecte de-a dreptul incalculabile pentru evoluția ulterioară a Uniunii Sovietice și chiar pentru prăbușirea imperiului bolșevic în 1991.

Totuși, este de notat faptul că, în pofida criticii aspre la care a supus „cultul personalității”, Hrușciov

¹⁴ Лаптев И.Д. Советское крестьянство. Москва: «Сельхозгиз», 1939. С.3, 56, 59; Лаптев И.Д. И.В.Сталин – креаторул орындуелий колхозниче. Стенограма лекцией публиче, читите ын Лекториул Централ ал Обштий дин Москва, Едитура де Стат а Молдовеи, Кишинэу, 1951. П.3, 4.

¹⁵ История Всесоюзной Коммунистической партии (большевик). Краткий курс. Москва: ГИПЛ, 1945. С.330-331.

¹⁶ Basile Kerblay, La société soviétique contemporaine, Armand Collin, Paris, 1980, p.44; Брук С.И. Население мира: Этнодемографический справочник. Москва, 1986. С.145.

¹⁷ Буторов С.А. Проблема советского тоталитаризма в общественно-политической мысли США. Кишинев: М.К. «Инесса», 2000. С.32-34.

¹⁸ Crimele lui Stalin. Raportul Secret al lui Hrușciov la Congresul al XX-lea al PCUS. Cuvânt înainte de Gh.Buzatu. Studiu introd., note și glosar de Vladimir Zadian și Gheorghe Neacșu. Ed. îngrijită de Radu-Dan Vlad, Editura Majadahonda, București, 1998, p.5.

¹¹ Detalii la Nicolae Enciu, La moartea Țarului roșu, în „Caie-te de Istorie”, an. II, nr. 3 (7), iunie 2003, p.22-27.

¹² Буторов С.А. Проблема советского тоталитаризма в общественно-политической мысли США. Кишинев: М.К. «Инесса», 2000. С.25.

¹³ Idem, Ibidem, p.26-32.

¹³ Idem, Ibidem, p.26-32

a continuat să-l considere pe Stalin drept „un marxist-leninist devotat, un revoluționar devotat și dârz”, pentru care motiv, începând cu anii 60-70, Uniunea Sovietică intră într-o nouă criză multiaspectuală care va conduce implacabil la destrămarea și dispariția acesteia de pe harta politică a lumii contemporane¹⁹.

Particularitățile regimului totalitar comunist din Moldova Sovietică (1924-1991)

1. Comunismul în Basarabia ca rezultat al exportului de revoluție

Unul din principiile călăuzitoare ale Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), cadrând cu Programul de Pace din 14 puncte al președintelui SUA, Woodrow Wilson (1856-1924), a constatat în faptul că pacea trebuia „să se bazeze pe drepturile popoarelor, nu pe drepturile guvernelor (...); pe dreptul popoarelor, mari sau mici, slabe sau puternice – pe dreptul lor egal la libertate, securitate și autodeterminare”²⁰.

Aplicând principiul respectiv în practică, Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 privind Basarabia, semnat de Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia și România, „recunoștea suveranitatea României asupra Basarabiei”, incluzând obligația de a acorda „asistență României” în cazul unei încercări rusești de a redobândi Basarabia”²¹.

Contrar acestor principii, V. Lenin, ajuns la putere în Rusia prin lovitură de stat din octombrie 1917, considera că problema dreptului națiunilor de a dispune de ele însele nu trebuie în niciun caz confundată cu „raționalitatea autodeterminării” lor. Aceasta din urmă (raționalitatea autodeterminării) „partidul proletariului trebuie să o soluționeze în fiecare caz în parte”, din punctul de vedere „al intereselor luptei de clasă a proletariului pentru socialism”²². În pofida retoricii conjuncturale a lui Lenin privind „ducerea la capăt a eliberării popoarelor asuprite de velicoruși”, obiectivul bolșevicilor nu a fost să dezrobească națiunile din Rusia, ci să pună mâna pe cârma imperiului rus, menținându-i caracterul de stat unitar multinațional, imperialist prin însăși natura lui, ca și vechea Rusie țaristă.

Acaparând puterea, contrar predicțiilor lui Marx, într-o țară slab dezvoltată și cu o populație cvasianalfabetă, Lenin a conchis în curând că „valorile” revoluției proletare puteau fi salvate doar printr-o acerbă teroare politică și economică în interiorul țării („dictatura proletariului”) și prin provocarea, în exteriorul ei, a unui val de explozii revoluționare („revoluția mondială”). Chiar dacă în fața ororilor partidului bolșevic au fost nevoiți să fugă din Rusia circa un milion de oameni, acest fapt constituind obiectul unor dezbateri speciale în cadrul celei de-a XIV-a sesiuni a Societății Națiunilor din septembrie 1921²³, Lenin era decis să se mențină cu orice preț la cârma imperiului.

Obținând în alegerile pentru Adunarea Constituantă din ianuarie 1918 doar 25 % din voturi, în timp ce socialiștii revoluționari („eserii”) dețineau majoritatea de 58 %, bolșevicii au dispus, contrar oricăror norme constituționale și morale, dizolvarea Adunării, acuzând-o că ar „servi drept acoperire contra-revoluției burgheze”²⁴. La congresul al VII-lea extraordinar al partidului (6-8 martie 1918, Petrograd), la inițiativa lui Lenin, bolșevicii s-au reorganizat în Partidul Comunist (bolșevic), în al cărui program au înscris obiectivul edificării „comunismului integral” în Rusia²⁵, iar în iulie 1918, al V-lea congres panrus al sovietelor a adoptat o Constituție care consacra rolul atotputernic al acestei organizații cu indivizi aparținând unui „nou tip antropologic”²⁶.

Evenimentele în cauză s-au produs după ce la 31 decembrie / 13 ianuarie 1918, guvernul sovietic remisese o notă ultimativă României, semnată de V.I.Lenin, N.V.Krâlenko și N.I.Podvoiski, având caracterul unei declarații de război, iar din indicația lui V.I.Lenin, președintele Comisarilor Poporului, fuseseră arestați și încarcerați la închisoarea Petropavlovsk, ministrul României la Petrograd, împreună cu tot personalul diplomatic, consular și misiunea militară, eliberați fiind abia după două zile, în urma protestului energic adresat lui Lenin de către șefii a 20 de misiuni diplomatice. Precum s-a constatat ulterior, atitudinea violentă a guvernului sovietic era subordonată planului: „revoluție în

¹⁹ Gheorghe E. Cojocaru, Tratatul de Uniune Sovietică, Editura Civitas, Chișinău, 2005, passim.

²⁰ Cf. Teodor Pavel, Recunoașterea internațională a Marii Uniri, în Armata română și Marea Unire. Contribuții la realizarea Unirii și la consolidarea statului național, Editura Daco-Press, Cluj-Napoca, 1993, p.237.

²¹ Valeriu Florin Dobrinescu, Bătălia pentru Basarabia (1918-1940), Editura Junimea, Iași, 1991, p.24.

²² В.И. Ленин. Биография. Кишинэу: Едитура «Картя Молдовеняскэ», 1960. П.335, 401.

²³ Bruno Paradisi, Migrazioni umane, în Enciclopedia del Novecento. Vol. IV, Istituto dell' Enciclopedia Italiana, Roma, 1979, p.296-297.

²⁴ Pierre Milza și Serge Berstein, Istoria secolului XX. Vol. I: Sfârșitul „lumii europene” (1900-1945), Editura BIC ALL, București, 1998, p.88.

²⁵ Ленин В.И. Биография. Кишинэу: Едитура «Картя Молдовеняскэ», 1960. П.415-416.

²⁶ Nikolai Berdiaev, Revoluția rusă și lumea comunistă, în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 2, 1994, p.210.

România și intrarea sa împreună cu Basarabia, ca republică română – ca un tot unitar, în componența Republicii Federative Ruse”²⁷.

În plin război civil, pe 2 martie 1919, Lenin convoacă la Moscova o conferință internațională. În pofida numărului mic de delegați și, mai ales, a absenței reprezentanților marilor organizații socialiste din Europa Occidentală neîncrezătoare în bolșevism și ostile dictaturii proletariului, conferința a decis totuși să se constituie în Internaționala a III-a, numită și Internaționala comunistă sau Komintern. Strâns legată de conducătorii sovietici, Internaționala a adoptat principiile de organizare proclamate de Lenin și a ales în fruntea sa pe bolșevicul Grigori Zinoviev, stabilindu-și sediul la Moscova. Pe parcursul existenței sale (1919-1943), Kominternul a devenit statul major al unei armate disciplinate, însărcinat să organizeze revoluția proletară în toate țările²⁸. Partidele comuniste afiliate la Internaționala a III-a au fost obligate să susțină „fără rezerve” Uniunea Sovietică, iar în Programul Internaționalei Comuniste se preciza că, pentru proletariatul mondial, „U.R.S.S. este singura patrie”²⁹.

Așadar, fondând Kominternul, Lenin urmărea să rezolve „prin luptă și război” marile probleme ale omenirii, considerând că pentru fericirea generațiilor viitoare „este permis și moral totul”, inclusiv: exportul de revoluție, războaiele civile, violența nelimitată, experimentele sociale etc.³⁰. Același V.I. Lenin preciza la 15 octombrie 1920: „Când Rusia Sovietică se va întări, praf și pulbere se va alege din tratatele de la Versailles”³¹. I.V. Stalin, la rândul său, în jurământul solemn pronunțat la Congresul al II-lea general al Sovietelor din U.R.S.S. în ziua de 26 ianuarie 1924, a promis nu numai „să consolideze”, ci și „să extindă” Uniunea Sovietică³², ceea ce constituie o probă elocventă a caracterului imperialist al primului stat socialist din lume. A jurat, de asemenea, „să consolideze și să

extindă uniunea muncitorilor din întreaga lume – Internaționala a III-a Comunistă”³³.

Nefastă pentru toate țările în care a reușit să se infiltreze, Internaționala a III-a a fost cu precădere periculoasă pentru România, deoarece Lenin urmărea pur și simplu dezintegrarea și desființarea României. Teritoriul cel mai lovit a fost *Basarabia*, avându-se în vedere proximitatea acestui ținut cu teritoriile în care bolșevismul făcea ravagii³⁴. Pentru Basarabia, Internaționala a III-a a înființat, chiar din 1919, un stat major special, cu reședința la Harkov și cu o subreședință la Odessa. A fost elaborat un program detaliat de acțiuni urmărind un triplu obiectiv și anume:

- ❖ organizarea incursiunilor peste Nistru a unor bande înarmate care trebuiau să atace pichetele românești și să jefuiască populația, pentru a o menține într-o permanentă stare de incertitudine;

- ❖ organizarea de atacuri și atentate asupra posturilor de jandarmi, asupra percepțiilor, primăriilor, având drept scop demoralizarea populației și reducerea prestigiului autorităților române în fața locuitorilor din Basarabia;

- ❖ în fine, organizarea diverselor nuclee bolșevice cu caracter revoluționar, având drept misiune recrutarea aderenților și pregătirea atentatelor³⁵.

O serie de mărturii documentare din cele mai diverse probează cu toată claritatea caracterul ostil, agresiv al Rusiei bolșevice și al Internaționalei a III-a comuniste față de locuitorii Basarabiei, intenția exportului de revoluție pe orice căi posibile. Bunăoară, conform relatărilor prefectului jud. Orhei, în seara zilei de 22 iunie 1919, în satul Stodolna a fost rănită de bolșevici cu un foc de armă locuitoarea Maria Rotaru. Bolșevicii au mai împușcat, de asemenea, o vacă și un cal, focurile fiind trase de pe malul stâng al Nistrului³⁶. La numai câteva zile de la respectivul incident, în același sat a mai fost rănit un locuitor, iar conacurile proprietarilor au fost bombardate de bolșevicii de peste Nistru³⁷. În continuare, în ziua de 1 august 1919, artileria bolșevică a bombardat valea Răutului

³³ Ibidem, p.257.

³⁴ „Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 21, septembrie 1997, p.16-18; Nicolae Enciu, Partidul Comunist Român și „problema națională” în România Mare, în „Caiete de Istorie”, an. I, nr. 4, septembrie 2002, p.1-7.

³⁵ Gheorghe Tătărescu, Mărturii pentru istorie. Ediție îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes. Cuvânt înainte de Nicolae-Șerban Tanașoca, Editura Enciclopedică, București, 1996, p.76-77.

³⁶ Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 459/1919, fila 57.

³⁷ Idem, Ibidem, 458/1919, fila 49.

²⁷ Aurel Karetki și Adrian Pricop, *Lacrima Basarabiei*, Editura Știința, Chișinău, 1993, p.19.

²⁸ Pierre Milza și Serge Berstein, *Istoria secolului XX. Vol. I: Sfârșitul „lumii europene” (1900-1945)*, Editura BIC ALL, București, 1998, p.90-91.

²⁹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordonator: Ioan Scurtu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p.288.

³⁰ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus, 1900-1924*. Vol. I, Editura Albatros, București, 1998, p.191.

³¹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordonator: Ioan Scurtu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p.288.

³² *История Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). Краткий курс*. Москва: ГИПЛ, 1945. С.256-257.

și satele Ustia și Criuleni, iar în noaptea de 8 spre 9 august trupele bolșevice au efectuat o incursiune armată în regiunea Rezina-Saharna³⁸.

Descifrând semnificația incidentelor de acest fel de la granița româno-sovietică, cotidianul „Basarabia” aprecia, pe bună dreptate, că *bolșevismul* constituie „o denumire generică ce se dă unor bande mai mult sau mai puțin numeroase, mai mult sau mai puțin organizate, care nu au altă menire decât de a profita de tulburările războiului și revoluționare, pentru a prăda, pentru a jefui. Câștigul fără muncă, distrugerea a tot ce este administrație organizată și înlocuirea lor prin organizații ocazionale; înălțarea rebutului societății la înaltele funcțiuni, acesta este scopul bolșevist”³⁹.

2. R.A.S.S.M. ca poligon de experimentare a comunismului

În ziua de 4 februarie 1924, un grup format din 10 militanți comuniști între care Gr. Kotovski, Al. Bădulescu, P. Tcacenco, I. Dicescu-Dic, S. Tinkelman (S. Timov), au expediat în adresa Comitetului Central al P.C. (b) din Rusia cu titlul „Strict confidențial” și „Urgent”, un Memoriu conținând argumentarea necesității creării unei „Republici Sovietice Socialiste Moldovenești” pe malul stâng al Nistrului⁴⁰. În opinia membrilor grupului de inițiativă, crearea anume a unei republici socialiste, și nu a unei regiuni autonome în componența URSS, ar fi focalizat „atenția și simpatia populației basarabene”, creând „pretexte evidente în pretențiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei”. Totodată, unirea, în perspectivă, a teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului ar fi putut servi drept „breșă strategică a URSS față de Balcani” (prin Dobrogea) și față de Europa Centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care URSS le-ar fi putut folosi drept „cap de pod în scopuri militare și politice”⁴¹.

La 29 iulie 1924, după refuzul categoric și definitiv al României de a accepta pretențiile sovietice asupra Basarabiei, formulate în cadrul Conferinței româno-sovietice de la Viena (martie 1924), Biroul Politic al PC (b) din Rusia a hotărât

³⁸ Idem, Ibidem, fila 458/1919, fila 75. Pentru detalii: Nicolae Enciu, „Frunză verde de măslină, trecui Nistrul apă lină”. O cronică a evenimentelor de la granița româno-sovietică (1918-1925), în Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice, 2007/2008, Bălți, Presa Universitară Bălțeană, 2009, p.109-151.

³⁹ „Basarabia. Organ cotidian politic independent”, an. II, nr. 96, 26 ianuarie 1919.

⁴⁰ Gheorghe E. Cojocaru, Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente, Editura Civitas, Chișinău, 2009, p.91-96.

⁴¹ Idem, Ibidem, p.93.

„a considera necesar, mai întâi de toate din motive politice, evidențierea populației moldovenești într-o Republică Autonomă specială în componența RSS Ucrainene și a propune Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina să dea directivele de rigoare organelor sovietice ucrainene”⁴². În conformitate cu decizia respectivă, la 19 septembrie 1924, Biroul Politic al CC al PC(b) din Ucraina a luat în discuție problema „creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene”, adoptând o hotărâre în care erau indicate teritoriul și hotarele viitoarei formațiuni statale socialiste, precum și structura guvernului acesteia⁴³.

Propunerile expuse în hotărârea CC al PC(b) din Ucraina din 19 septembrie 1924 au fost aprobate de Biroul Politic al PC(b) din Rusia la 25 septembrie, specificându-se, totodată, în hotărârea „Despre R.S.S.Moldovenească”, că „în actul creării R.A.S.S.Moldovenești este necesar să se indice că frontiera ei de Vest este frontiera de Stat a Uniunii RSS”⁴⁴. Rezultă, așadar, că hotarul noii republici urma să treacă de-a lungul Prutului și pe Dunăre, ceea ce însemna că Uniunea Sovietică își afișase public intenția de anexare a Basarabiei, respectiv, de comunizare a ei.

Noua structură statală în componența Ucrainei Sovietice, intitulată oficial „Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească”, a apărut ca urmare a hotărârii sesiunii a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina, care și-a ținut lucrările la 12 octombrie 1924 la Harkov. Teritoriul republicii avea o formă triunghiulară cu baza pe Nistru, pe o întindere de 250 km, delimitarea fiind stabilită pe criterii și motive politice care n-au fost dezvoltate pe tot parcursul preparativelor și măsurilor pregătitoare. Capitala republicii a fost la început orașul Balta, iar în 1929 a fost transferată la Tiraspol⁴⁵.

Este de remarcat că opinia publică internațională a urmărit cu viu interes mersul creării noii structuri statale în componența Ucrainei Sovietice, determinând cu exactitate semnificația respectivei entități. Astfel, comentând evenimentul separării

⁴² O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent / Coordonator: Demir Dragnev, Editura Civitas, Chișinău, 2007, p.266.

⁴³ Oleg Galușenco, Populația R.A.S.S.M. (1924-1940), Tipografia Academiei de Științe, Chișinău, 2001, p.8.

⁴⁴ Gheorghe E. Cojocaru, Cominternul și originile „moldovenismului”: Studiu și documente, Editura Civitas, Chișinău, 2009, p.166.

⁴⁵ Cf. Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, România după Marea Unire. Vol. II. Partea I (1918-1933), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p.1054.

populației moldovenești într-o formațiune statală autonomă, corespondentul de la Moscova al ziarului „Vossische Zeitung” scria în numărul din 26 octombrie 1924: „Republica Moldovenească, mică pentru moment, urmează la timpul său să se unească cu Basarabia și să formeze o mare republică sovietică în cadrul Uniunii Sovietice. Acesta este înțelesul noii Republici Moldovenești”⁴⁶. „Corriere de la Sera”, din 22 septembrie 1924, releva, de asemenea, că „Republica Moldovenească este destinată să devină un stat de rudenie și un punct de atracție pentru Basarabia. Ea tinde în mod vădit să zdruncine poziția României în Basarabia”. La rândul său, ziarul bulgar „Democraticeski Sgodar”, din 9 decembrie 1924, califica înființarea Republicii Moldovenești, în modul în care a fost făcută, drept o „provocare directă la adresa României”, iar ziarul finlandez „Usi Suomi” arăta că: „Proclamarea Republicii Moldovenești se înfățișează ca un nou atac al Sovietelor împotriva României, făcut cu scopul de a revoluționa populația basarabească”⁴⁷.

Mai tranșant în aprecieri, subsecretarul de stat la Ministerul de Interne, Gheorghe Tătărescu, în discursul rostit în Camera Deputaților a Parlamentului României din 9 decembrie 1925, pe urmele imediate ale rebeliunii de la Tatar-Bunar, afirma că „Nistrul este hotarul care separă și două lumi, și două concepții de viață”; că regimul sovietic, născut din doctrina comunistă, „nu se poate menține și nu se poate mărgini în hotarele înlăuntrul cărora s-a născut și s-a organizat, el trebuie să se reverse, căci altminteri este amenințat cu moartea”⁴⁸. Anume din aceste considerente, afirma același om politic, „încă din primul ceas, în mintea conducătorilor mișcării comuniste rusești a apărut limpede necesitatea de a se organiza revoluția mondială ca o condiție vitală a dăinuirii statului comunist”, iar crearea în orașele Harkov, Kiev, Odessa, Moghilev sau Kamenet-Podolsk a multiplelor și diverselor centre de acțiune și de propagandă ale Internaționalei a III-a de la Moscova „pentru a se ajunge la o revoluție comunistă în Basarabia”⁴⁹, constituiau probe elocvente ale acestor intenții.

⁴⁶ Ioan Silviu Nistor, *Istoria românilor din Transnistria: organizarea, cultura și jertfa lor*, Editura Eminescu, Galați, 1995, p.67.

⁴⁷ Idem, *Ibidem*, p.68; Vezi și Nicolae Enciu, *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice / Rusiei în Balcani*, în „Caiete de Istorie”, an. IV, nr. 1 (12), decembrie 2004, p.23-26.

⁴⁸ Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*. Ediție îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, Editura Enciclopedică, București, 1996, p.104.

⁴⁹ Idem, *Ibidem*, p.105.

3. Sovietizarea și comunizarea Basarabiei prin „unirea” acesteia cu R.A.S.S. Moldovenească

Fiind considerată, în perioada dintre cele două războaie mondiale, de liderii de la Kremlin drept „un factor uriaș revoluționarizator, care va accelera răsturnarea dominației boierilor și capitaliștilor în întreaga Românie” și „etapă foarte importantă, prin revoluția din România, spre sovietizarea Balcanilor”, sovietizarea Basarabiei înseși urma a fi realizată prin „unirea Basarabiei Sovietice cu Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească și prin ea – cu U.R.S.S.”⁵⁰. Un proiect identic al preconizatei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești va fi reconfirmat de ziarul „Pravda” din 11 iulie 1940, relatând că „suprafața R.S.S.Moldovenești va fi de peste 50 mii km²”, iar populația ei – „de peste 3.700.000 de oameni”. Viitoarea R.S.S.Moldovenească, promitea același organ central al P.C.(b) din întreaga Uniune, „va deveni un stat cu un teritoriu mai mare decât unele țări europene ca Belgia, Olanda, Elveția”⁵¹.

Astfel, proiectul viitoarei R.S.S.Moldovenești, descris în ziarul „Pravda”, se încadra perfect în formula anterioară a Kremlinului de „unire a Basarabiei cu R.A.S.S.M.”, deoarece teritoriul Basarabiei interbelice (44.422 km²) și cel al R.A.S.S.M. de până la 28 iunie 1940 (8.500 km²) alcătuiau împreună 52.922 km², iar populația R.A.S.S.M. (599.156 locuitori către anul 1940) împreună cu populația Basarabiei de 3.191.016 locuitori la finele anului 1939, constituia un total de 3.790.172 de locuitori⁵².

Evenimentele imediat următoare au arătat cu toată claritatea, că promisiunile Kremlinului nu coincid neapărat și întotdeauna cu acțiunile sale pe plan politic. În ședința Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 1 august 1940, V.Molotov a declarat că, în legătură cu „alipirea” Basarabiei și Bucovinei de Nord, „frontiera Uniunii Sovietice s-a deplasat spre apus și a ajuns la Dunăre”⁵³, ceea ce însemna că, pentru moment, poftele teritoriale ale Kremlinului constând în extinderea spațiului

⁵⁰ «Красная Бессарабия». 1926. № 1. С.4.

⁵¹ Cf. Alexandru Moșanu, *Basarabia sau jocul nefast al istoriei*, în „Terra Moldaviae”, nr. 1, 1993, p.17.

⁵² Enciclopedia României. Vol. I, Imprimeria Națională, București, 1938, p.134, 160; Vladimir Trebici, *Basarabia și Bucovina*, în „Academica”, an. I, nr. 12, 1991, p.12; Oleg Galușenco, *Populația RASSM (1924-1940)*, Tipografia Academiei de Științe, Chișinău, 2001, p.48.

⁵³ Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente / Selecție I.Șișcanu, V.Văratec. Prefață V.Matei, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p.92-93.

geopolitic asiatic în detrimentul celui european, – prin înglobarea marginii de răsărit a României cuprinse între patrulaterul Cernăuți, Hotin, Reni și Cetatea Albă⁵⁴, – fuseseră satisfăcute. Cât privește organizarea concretă a noilor achiziții teritoriale în perimetrul imperiului sovietic, problema respectivă a preocupat într-o măsură mai redusă conducerea de la Kremlin, procedându-se însă neapărat în spiritul politicii comune oricărui imperiu – divide et impera⁵⁵.

Legea U.R.S.S. „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” din 2 august 1940 reflecta deja o nouă viziune a Kremlinului asupra configurației celei de-a 13-ea republici unionale, stipulând „reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din R.A.S.S.Moldovenească”. Într-o atare formulă, în componența R.S.S.Moldovenești rămăneau doar orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Râbnia, Slobozia și Tiraspol ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, precum și orașul Chișinău, județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei. Astfel a înțeles Kremlinul să vină „în întâmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia” și ale „oamenilor muncii din R.A.S.S.M.”⁵⁶.

Mai mult decât atât, elaborarea proiectului privind stabilirea „unei frontiere precise” între R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească unională a fost lăsat în seama Sovietului Suprem al Ucrainei sovietice și al celui din Moldova sovietică⁵⁷, – ultimul fiind ales abia în ianuarie 1941, când noua graniță moldo-ucraineană va fi deja trasată și legiferată⁵⁸. În condițiile în care Kremlinul considera că populația din teritoriile ocupate trebuie să parcurgă „într-un sroc scurt procesul deșteptării comuniste”, constând în „lichidarea înapoierii deobște culturale a satului, a înrăuririi religioase, cu rămășițele și retrăirile naționalismului în conștiința oamenilor”⁵⁹, iar

⁵⁴ Vezi Simion Mehedinți, *Frunteria României spre Răsărit*, în „Revista Fundațiilor Regale”, an. VIII, nr. 8-9, p.253, 258, 259.

⁵⁵ Sub povara graniței imperiale, Editura Recif, București, 1993, p.36.

⁵⁶ Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente / Selecție I.Șișcanu, V.Văratec. Prefață V.Matei, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p.92-93.

⁵⁷ Ibidem, p.94.

⁵⁸ Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei 1940, Ago-Dacia*, Chișinău, 1993, p.77-78.

⁵⁹ Cf. Deșteptarea politică a cetățenilor noi sovietici (Articolul de fond al ziarului „Pravda” din 20 septembrie 1940), în „Moldova Socialistă” din 24 septembrie 1940.

Basarabia era catalogată de liderii sovietici ca fiind „un străvechi teritoriu al Rusiei”⁶⁰, „dreptul” stabilirii „frontierei precise” moldo-ucrainene a fost acordat conducerii Ucrainei care, „în partea deșteptării comuniste” s-a dovedit a fi extrem de „avansată”.

4. Partidul Comunist al Moldovei ca instrument al deznaționalizării și rusificării populației Basarabiei

Potrivit teoreticienilor fenomenului de deznaționalizare, în cadrul procesului de deznaționalizare a etniilor neruse din fosta Uniune Sovietică pot fi distinse *trei faze, trei nivele de profunzime* și anume:

- sovietizarea, adică impunerea și acceptarea instituțiilor sovietice, un proces de integrare în sistemul comunist;
- rusianizarea, care vizează exclusiv aspectul lingvistic, altfel spus impunerea și asimilarea limbii ruse ca limbă oficială;
- rusificarea, constituind un proces complex, cu mult mai îndelungat, atât individual cât și colectiv, prin care indivizi aparținând etniilor neruse sunt transformați obiectiv și psihologic în ruși, fără însă ca aceasta să implice în mod necesar și pierderea identității, a conștiinței naționale⁶¹.

Este indiscutabil că deznaționalizarea etno-lingvistică și culturală în fosta URSS s-a bazat, în primul rând, pe rusificare și rusianizare – practici preluate de regimul sovietic de la cel țarist – și abia apoi pe sovietizare, ca epifenomen recent al primelor două.

În regiunile de graniță, inclusiv în Moldova Sovietică, din necesitatea de a asigura nuclee etnice fidele regimului, ritmul și proporțiile deznaționalizării prin rusificare au fost mult extinse, astfel încât, spre deosebire de politica derusificare practică în Basarabia de către țarism, cu un succes relativ în rândurile unei părți a boierimii, cea aplicată de puterea sovietelor în Basarabia și nordul Bucovinei a afectat toate categoriile sociale. În strategia atingerii obiectivului urmărit, politica sovietică de deznaționalizare a îmbinat metode brutale precum deportările, colonizările și presiunile administrative, cu unele de natură mai subtilă precum substituirea limbii române, culturii, obiceiurilor și modului de viață proprii poporului român, cu limba, cultura și civilizația rusă⁶².

⁶⁰ Советская Бессарабия и Советская Буковина. М.: ГИПЛ, 1940. С.6.

⁶¹ Adrian Pop, *Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova Sovietică*, în *Sub povara graniței imperiale*, Editura Recif, București, 1993, p.35.

⁶² Idem, Ibidem, p.35-36.

Cum Partidul Comunist local a fost, din chiar momentul înființării sale, principalul instrument al Moscovei de deznaționalizare, rusificare și de îndoctrinare a populației Basarabiei, neadmiterea în funcțiile principale de partid și de stat a cadrelor autohtone a devenit o regulă generală, pozițiile dominante fiind deținute de ruși și ucraineni. La toate nivelurile PCM, moldovenii erau cel mai slab reprezentați din întreaga Uniune Sovietică. Puținii moldoveni care vor obține poziții mai importante în organele locale și centrale, vor fi invariabil din Transnistria – care rămăsese în cadrul Uniunii Sovietice de-a lungul întregii perioade interbelice – și nu din Basarabia românească⁶³.

Obținând anexarea Basarabiei, Kremlinul va recurge la sovietizarea și comunizarea acesteia după modelul R.A.S.S.M., considerând că populația din teritoriile ocupate trebuie să parcurgă „într-un sroc scurt procesul deșteptării comuniste”, constând în „lichidarea înapoierii deobște culturale a satului, a înrăuririi religiei, cu rămășițele și retrăirile naționalismului în conștiința oamenilor”⁶⁴, Basarabia fiind considerată de liderii sovietici drept „un străvechi teritoriu al Rusiei”⁶⁵.

Printr-o decizie a conducerii de la Kremlin din 2 iulie 1940, „Probleme ale CC al PC(b) din Ucraina”, s-a dispus constituirea comitetelor județene de partid și a comitetelor executive în Basarabia și în nordul Bucovinei. Între persoanele confirmate în funcții de conducere de către CC al PC(b) din Ucraina, la 3 iulie 1940, doar doi erau etnici români din totalul de 51⁶⁶.

Monopolizând majoritatea absolută a posturilor și funcțiilor din viața politică, social-economică și culturală, de la Consiliul de Miniștri al republicii, până la cele mai inferioare subdiviziuni în localități și unități de producție, cadrele de partid *nemoldovenesti* vor asigura exercitarea puterii nelimitate a partidului comunist. Este suficient de remarcat, în această privință, că PCM își făcuse un titlu de glorie în a sublinia în permanență *ștergerea caracterului național și sporirea continuă a trăsăturilor internaționaliste* ale formațiunii respective: dacă în 1958, bunăoară, în

⁶³ Charles King, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*. Traducere: Diana Stanciu, Editura ARC, Chișinău, 2002, p.98.

⁶⁴ Cf. Дештептаря политикэ а четэценилор ной советичь (Артикулул де фондализирулул «Правда» дин 20 септембрие 1940), în «Молдова Социалистэ», 24 септембрие 1940.

⁶⁵ Советская Бессарабия и Советская Буковина. Москва: ГИПЛ, 1940. С.6.

⁶⁶ Iulian Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică*, Politeia-SNSPA, București, 2004, p.69.

PCM erau reprezentate 48 de *nații și naționalități*, în 1970 erau deja reprezentate 59 de *nații și naționalități*⁶⁷.

5. *Partidul Comunist al Moldovei ca instrument de îndoctrinare a populației Basarabiei*

Până la finele anilor '80 ai secolului al XX-lea, istoricii din RSS Moldovenească au avut de suportat un dublu sau chiar *triplu dictat politico-ideologic*: cel sovietic, dublat de atitudinea intransigentă a teoriei marxist-leniniste față de religie, cel de pe plan politic local și, în fine, sistarea oricărui acces la arhive, fapt ce a exclus orice opinii în contradicție cu interpretarea oficială, *de partid*, a evenimentelor și datelor esențiale ale istoriei naționale.

Politica generală a statului sovietic în nou-creata R.S.S.Moldovenească a fost formulată în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al R.S.S.M. din 24-26 mai 1945, proclamându-se obiectivul creării unor „ziditori activi ai obștei noi, socialiste”, populația urmând „să învețe teoria de frunte, marxist-leninistă”, precum și să educe tânăra generație „în duhul sovietic”⁶⁸.

Un loc central în realizarea obiectivelor statului sovietic în R.S.S.M. a fost atribuit științei istorice care, „asemeni unui vechi pergament, era răzuită și scrisă de fiecare dată când era necesar”⁶⁹. Astfel, în cadrul plenarei Comitetului Central al P.C.(b)M. din august 1947 a fost adoptată decizia cu privire la elaborarea primului curs marxist-leninist de istorie a republicii. Deja la începutul anilor '50, după eliminarea din viața științifică a unor personalități politice și culturale basarabene, precum: Ion Pelivan, Pan Halippa, dr. P.Cazacu, Ștefan Ciobanu, Vladimir Cristi, Anton Crihan, G. Năstase, Al. Boldur, Vasile Harea, Valer Ciobanu, Th. Holban, G. Bezviconi, P. Smochină, Șt. Bulat etc.⁷⁰, noile cadre de istorici au și materializat decizia plenarei în cauză, editând „Istoria Moldovei” în două volume⁷¹, în care „pentru prima dată a fost

⁶⁷ История Партидулуй Комунист ал Молдовеи: Студий / Колежиул де ред.: И.П.Калин (кондукэтор) ш.а. Едиция а 3-я, прелукратэ ши комплекатэ. Кишинэу: Картя Молдовеняскэ, 1982. П.557.

⁶⁸ Архива Націоналă а Републици Молдова, фонд 2948, inv.1, dosar 41, fila 59-60.

⁶⁹ Cf. George Orwell, 1984: Roman, Editura Hyperion, Chișinău, 1990, p.36,37.

⁷⁰ Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p.186-187.

⁷¹ История Молдавии. Т. I: От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции. Под ред. А.Д.Удальцова и Л.В.Черепнина. Кишинев, 1951; Т. II: От Великой Октябрьской социалистической революции до наших дней. Под ред. С.П.Трапезникова и Н.А.Мохова. Кишинев, 1955.

expusă concepția generală a procesului istoric din Moldova de pe poziții marxist-leniniste”, inclusiv cea a perioadei sovietice⁷². Obiectivul expres al lucrării menționate l-a constituit „aplicarea unei lovituri serioase denaturărilor istoriografiei burghezo-naționaliste”⁷³.

O ilustrare pregnantă a situației în care s-au pomenit istoricii din RSSM în anii imediat postbelici o oferă broșura maiorului rus M.Tulin, apărută chiar pe urmele operației Iași-Chișinău, în care se afirmă tranșant, cum că „triburile rusoslave au fost primii locuitori ai acestui pământ (Basarabia.- n.n.s.), în timp ce moldovenii, în opinia maiorului, vor deveni majoritari abia din secolul al XVI-lea(!)”⁷⁴. Odată ce Basarabia a fost calificată drept „teritoriu rusesc”, locuit de triburile rusoslave în perioada când acestea nu se divizaseră încă în cele trei ramificații – ruși, ucraineni și bieloruși”, istoricii au fost chemați să ștergă orice amintire a trecutului românesc al acestui ținut pentru a pune, în schimb, în evidență „legăturile seculare moldoruso-ucrainene”. În acest context, raptul teritorial din 1812 se transformă, potrivit istoricilor din RSSM în „unire benevolă, cu consecințe pozitive pentru viața poporului moldovenesc”⁷⁵, iar politica țarismului rus în Basarabia anilor 1812-1917 va fi considerată „mult mai umană și progresivă” comparativ cu politica „imperialismului românesc”, care ar fi urmărit să „frâneze” evoluția economică a Basarabiei⁷⁶.

Personalități marcante basarabene precum Pantelimon Halippa, Ion Inuleț sau Ion Pelivan devin, în noua istoriografie sovietică moldovenească „trădători ai poporului moldovenesc”, perioada interbelică – „o perioadă sumbră”, iar anul 1944 aduce „poporului moldovenesc nu numai eliberarea, ci și o incomensurabilă ameliorare politică și materială”, în condițiile reinstaurării puterii sovietice și refacerii colhozurilor⁷⁷. Evident, operația Iași-Chișinău a ocupat un loc central în rescrierea istoriei Basarabiei, fiind calificată drept „cea de a șaptea lovitură stalinistă”, care „a adus

Moldovei eliberarea de sub jugul cotropitorilor germano-români”⁷⁸. Mai mult, operația respectivă ar fi demonstrat, în opinia propagandiștilor sovietici că „în familia stalinistă a popoarelor din Uniunea Sovietică, poporul moldovenesc este strâns unit în jurul iubitului partid bolșevic și personal al iubitului conducător și învățător, tovarășul Stalin”⁷⁹.

De altfel, clișeele propagandistice sovietice au fost cele mai persistente în istoriografia celui de-al Doilea Război Mondial și a operației Iași-Chișinău, atestându-se doar unele retușări după moartea lui Stalin și critica semi-oficială a „cultului personalității”. Astfel, după 1956 teza privind „geniul militar al lui Stalin” va fi omisă din enciclopediile sovietice, pentru a fi evidențiată, în schimb, contribuția lui R.I.Malinovski, F.I.Tolbuhin, S.G.Gorșkov, I.E.Petrov la realizarea cu succes a aceleiași operații Iași-Chișinău. În actul de la 23 august 1944, rolul decisiv va fi acordat „forțelor patriotice ale României conduse de Partidul comunist”, iar 24 august 1944 va fi considerată „ziua eliberării RSS Moldovenești”⁸⁰ (în funcție de starea relațiilor sovieto-române, vor fi utilizate, alternativ, sintagmele „de sub jugul germano-fascist” sau „de sub jugul cotropitorilor fasciști germano-români”).

Practic, în toate lucrările apărute la Moscova în perioada postbelică a fost neapărat menționat „rolul eliberator decisiv” al Armatei Roșii în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial – în Europa sau, în special, în Peninsula Balcanică⁸¹ – fără a fi puse în discuție consecințele, pentru popoarele respective, impunerii regimurilor de tip sovietic.

6. Partidul Comunist al Moldovei ca sinonim al anticreștinismului

Este binecunoscut faptul, că atitudinea intransigent-dușmănoasă a comunismului față de orice religie constituie nu un fenomen incidental, ci esența concepției comuniste. Regimul comunist este sinonimul etatismului maxim; statul în cadrul acestuia este totalitar, absolut, el cere o unitate

⁷² Я.С.Гросул, Н.А.Мохов. Историческая наука Молдавской ССР. М.: „Наука”, 1970. С.47.

⁷³ Idem, Ibidem.

⁷⁴ М.Тулин. Молдавская ССР и Измаильская область УССР. Материалы для докладов и бесед. Отв. ред.- подполковник П.Савельев. Б.м., 1944 (Микрофильм). Кадры 6,10.

⁷⁵ А.Дольник. Бессарабия под властью румынских бояр (1918-1940 гг.). М.: ОГИЗ; Госполитиздат, 1945. С.3, 31.

⁷⁶ 25 лет Молдавской Советской Социалистической Республики. Кишинёв: Партиздат ЦК КП (б) Молдавии, 1949. С.42.

⁷⁷ И.Лаптев. Налоговое обложение молдавского крестьянства румыно-немецкими оккупантами. Кишинёв: Партиздат ЦК КП (б) Молдавии, 1945. С.24,28,29.

⁷⁸ Отдел пропаганды и агитации ЦК КП (б) Молдавии. 25 лет Молдавской Советской Социалистической Республики (Материалы для докладчиков). Кишинёв: Партиздат ЦК КП (б) Молдавии, 1949. С.19.

⁷⁹ Ibidem, p.19, 24.

⁸⁰ Советская Историческая Энциклопедия. Гл.ред. Е.М. Жуков. Т.3. М.: Государственное научное издательство „Сов. Энциклопедия”, 1963. С. 71-131.

⁸¹ Освободительная миссия Советских Вооруженных Сил во второй мировой войне. Под общ. ред. и с предисл. Маршала Советского Союза А.А.Гречко. М.: Политиздат, 1974; Освободительная миссия Советских Вооруженных Сил в Европе во второй мировой войне: Документы и материалы. М.: Воениздат, 1985; Освободительная миссия Советских Вооруженных Сил на Балканах. М.: Наука, 1989.

forțată a gândirii. Comunismul, în calitate de „religie” totalitară și materialistă, în mod fanatic este ostil oricărei religii tradiționale și, în special, celei creștine. Aceasta deoarece comunismul însuși pretinde a fi o altfel de credință, menită să înlocuiască creștinismul; el pretinde a satisface cerințele religioase ale sufletului uman, a oferi un sens vieții⁸².

În acest context, principalul instrument, prin care regimul sovietic s-a impus în perioada 28 iunie 1940 – 22 iunie 1941, a fost teroarea fizică și intelectuală, aplicată conform unui plan sistematic și premeditat pentru deznaționalizarea populației Basarabiei, iar principala instituție vizată a fost "Biserica, stâlpul rezistenței spirituale al oricărui popor"⁸³.

Ținta loviturii „revoluționare” a fost determinată deja în primele zile după 28 iunie 1940, considerându-se că „retrăirile religioase sunt o bază de hrană pentru felurita activitate mârșavă contra-revoluționară a elementelor antisovietice, dușmănoase norodului”. Din acest motiv, sarcina de bază era „ca mai repede de biruit retrăirile religioase în conștiința trudititorilor”⁸⁴.

În articolul de fond al ziarului „Moldova Socialistă” din 7 septembrie 1940 a fost trasată și sarcina de bază a organizației de partid din R.S.S.Moldovenească, constând în „a ajuta noroadele slobozite a Basarabiei să se dezbaiere de la durmanul religios”⁸⁵. „Ar fi greșit de gândit, lămurea în continuare autorul aceluiași articol, că masele de multe milioane de truditatori ai Moldovei, singure pot să iasă din întunericul făcut de religie”. Lupta cu rămășițele religioase, menționa autorul, constituie un lucru comun al întregii opinii sovietice, a tuturor așezămintelor culturale; în ultimă instanță, „lupta pentru biruința retrăirilor religioase este lupta pentru comunism, pentru împlinirea cu spor a sarcinilor celui de-al treilea cincinal stalinist”⁸⁶.

În acest scop, se cerea înfăptuită o largă propagandă antireligioasă, „luptându-se pe două fronturi, cum împotriva așteptării pasive, pân’ce în rezultatul sporurilor zidirii socialiste religia, adică

singură de sine a muri, așa și împotriva folosirii măsurilor de administrare goală împotriva retrăirilor religioase – prin apăsare. Mai ales aiasta-i răutăcios în învoielile republicii noastre Moldovenești, unde truditatorii Basarabiei nu demult îs sloboziți de sub asuprirea boierilor români și duhovenstva reacționară, și încă nu știu răul, pe care-l aduce religia”⁸⁷.

Noua administrație sovietică a recurs nu numai la crearea unei științe istorice politizate și ideologizate, ci și la aplicarea în practică a preceptelor teoriei marxist-leniniste față de religie și Biserică. Astfel, sub pretextul „depășirii sentimentelor religioase” în rândul populației, furia revoluționară a administrației sovietice a lovit fără cruțare Biserica națională, prin lichidarea și distrugerea unor numeroase locașuri de cult, arestarea și deportarea unui mare număr de preoți, persecutarea celor care își declarau deschis credința creștină. Au fost închise, în primul rând, bisericile distruse în anii războiului mondial, cele care necesitau reparații capitale sau construcția lor nu fusese finisată în anii anteriori, precum și cele din care preoții fuseseră destituiți, arestați sau emigraseră din motive politice. Edificiile bisericilor au fost transformate, de regulă, în depozite sau transmise organelor locale pentru a fi reconstruite și reamenajate în așezăminte cultural-educative. În vederea imprimării unui „caracter popular” acestei campanii, zeci, sute de oameni din localitățile respective erau forțați să semneze adresări în care aceștia, chipurile, insistau asupra reamenajării bisericilor în cluburi⁸⁸. În urma educației ateiste de circa o jumătate de veac, a politicii de „stârpire definitivă și completă a prejudecăților religioase”, conduse cu perseverență de partidul comunist⁸⁹, s-a produs o reducere considerabilă a posibilităților de catehizare a populației, sporind până la o clară majoritate numărul celor care sunt foarte superficial inițiați în dogmatica și morala creștină.

Politica oficială a P.C.U.S. și, respectiv, a P.C.M. față de religie și Biserică s-a întemeiat în întregime pe critica religiei conținută în lucrările fondatorilor marxism-leninismului. În această privință, istoricii din Moldova Sovietică au editat în anii postbelici o serie de culegeri de documente prin care au popularizat pe larg opinia clasicilor marxism-leninismului despre religie și Biserică. Astfel, în accepția lui K.Marx, „religia este opiu pentru

⁸² Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма. Репринтное воспроизведение издания YMCA-Press, 1955 г. М., 1990. С.129.

⁸³ Thomas Parrish, Enciclopedia Războiului Rece. Traducere de Ion Nastasia, Univers Enciclopedic, București, 2002, p.315.

⁸⁴ C.Troncotă, 28 iunie 1940 – 22 iunie 1941. Iadul de peste Prut, în „Magazin istoric”, an. XXVIII, nr.3 (324), martie 1994, p.20, 31.

⁸⁵ „Moldova Socialistă” (Tiraspol), 7 septembrie 1940. (Am menținut intact stilul în care au fost redactate documentele epocii.- N.n.).

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond 2848, inv.2, dosar 26, fila 178-179; dosar 76, fila 47,49,54; fond 3026, inv.1, dosar 83, fila 129.

⁸⁹ Vezi: Деспре релижие ши бисерикэ. Кулежере де документе. Кишинэу: „Картя Молдовеняскэ”, 1966. П.72.

popor”, „suspînul creaturii chinuite, sensibilitatea unei lumi lipsite de inimă, după cum este și spiritul unor orânduiri lipsite de spirit”⁹⁰. În aceeași ordine de idei, pentru Friedrich Engels, „chiar dacă câteva pasaje din Biblie pot fi interpretate în folosul comunismului, întregul spirit al învățaturii ei (al Bibliei. – N.ns.), totuși, îi este cu totul dușmănos (comunismului. – N.ns.)”⁹¹.

Mult mai tranșant în critica religiei și Bisericii a fost V.I.Lenin, pentru care religia „este una din formele asuprii spirituale, de care suferă pretutindeni masele norodnice, apăsate de munca veșnică pentru alții, de nevoie și izolare. (...) Religia este opiu pentru norod. Religia este un fel de alcool spiritual, în care robii capitalului își înecă chipul lor omenesc, cerințele lor la o viață cât de puțin destoinică de om”⁹². În opinia continuatorului cauzei lui K.Marx și Fr. Engels, „toate religiile și bisericile de azi, toate organizațiile religioase, de orice fel ar fi, sunt privite de marxism întotdeauna ca organe ale reacției burgeze, puse în slujba apărării exploatării și a năucirii clasei muncitoare”⁹³. Prin urmare, concluziona Lenin, „marxiștii trebuie să lupte împotriva religiei”, deoarece „orice idee religioasă, orice idee despre Dumnezeu, chiar orice cochetărie cu Dumnezeu e o ticăloșie din cele mai de neexprimat”⁹⁴.

Anume în acest spirit agresiv și intolerant față de religie și Biserică au fost redactate absoluta majoritate a documentelor de partid vizând „distrugerea definitivă în rândurile maselor muncitoare și țărănești a credințelor religioase sub toate formele lor”⁹⁵, inclusiv: Hotărârea C.C. al P.C.(b) din toată Uniunea „Cu privire la organizarea propagandei științifice și de iluminare”⁹⁶; Hotărârea C.C. al P.C.U.S. „Cu privire la neajunsurile mari din propaganda științifico-ateistă și măsurile pentru îmbunătățirea ei” (7 iulie 1954); Hotărârea C.C. al P.C.U.S. „Cu privire la greșelile în efectuarea propagandei științifico-ateiste în rândurile populației” (10 noiembrie 1954); Hotărârea C.C. al P.C.U.S. „Cu privire la sarcinile propagandei de partid în condițiile actuale” (9 ianuarie 1960);

⁹⁰ Ibidem, p.7-8.

⁹¹ Ibidem, p.9.

⁹² Ibidem, p.18.

⁹³ Ibidem, p.23-24.

⁹⁴ Ibidem, p.36.

⁹⁵ Ibidem, p.70.

⁹⁶ „Спутник агитатора”. 1944. № 19-20. С.28-29.

Măsurile cu privire la intensificarea educației ateiste a populației, elaborate de comisia ideologică a C.C. al P.C.U.S.⁹⁷ etc.

Evident, în condițiile unui atare dictat politico-ideologic, istoricilor din R.S.S.M. nu le rămânea o altă alternativă decât să accepte să publice în spiritul directivelor de partid, fie să treacă sub tăcere aspectele importante legate de istoria religiei și Bisericii, inclusiv în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

Astfel se explică apariția, în perioada postbelică, a unor articole în care erau contabilizate „pagubele” cauzate populației de către Biserica ortodoxă⁹⁸ sau selectarea tendențioasă și publicarea unor „culegeri de documente”, în care era demascată „rolul reacționar al religiei și bisericii”⁹⁹. Este suficient de nominalizat doar unele compartimente ale unei culegeri de documente apărute în anul 1969: „Slujitorii Bisericii – propovăduitori ai întunericii și obscurantismului”, „Ateismul în ofensivă”, „Biserica – mare proprietar și asupritor al poporului trudit”¹⁰⁰, - pentru a ilustra statutul deloc onorabil al istoricilor din acea perioadă.

Dincolo de particularitățile regimului totalitar comunist din Moldova Sovietică, rămâne un fapt istoric incontestabil că aflarea Basarabiei timp de aproape o jumătate de secol sub ocupație sovietică i-a blocat în mare măsură sau atenuat identitatea firească – etnică, lingvistică, culturală – impunându-i-se alta, fie străină și opusă propriei identități, fie contrafăcută să servească scopurilor de îndoctrinare a populației. Așadar, ocupația sovietică n-a fost doar militară, politică și economică, ci și culturală, iar valorile culturii naționale au suportat un tratament demolator și opresiv, fiind înlocuite cu altele, de proveniență externă, sovietică și comunistă. La fel de indiscutabil rămâne și faptul că instrumentul docil al tuturor acestor transformări identitare ale populației RSSM a fost Partidul Comunist al Moldovei.

⁹⁷ „Партийная жизнь”. 1964. № 2. С.3-8.

⁹⁸ А.И.Бабий. Во что обошлась молдавскому народу православная церковь // Известия АН МССР. 1965. № 12.

⁹⁹ Реакционная роль религии и церкви. Архивные документы о деятельности священнослужителей в Молдавии. Составители: А.П.Лисовина (отв. ред.) и др./ ЦГА МССР, Архивное Управление при СМ МССР.- Кишинев: „Карта Молдовеняскэ”, 1969.

¹⁰⁰ Ibidem.